

Coevorden in WWII

deel VII

Coevorden in WWII

Verhalen gebundeld

Berend van der Weide

Schrijver: Berend van der Weide
Coverontwerp: SK designers Pakistan
ISBN: 9789403636627
© Berend van der Weide

Inleiding

Achtergronden van de auteur.

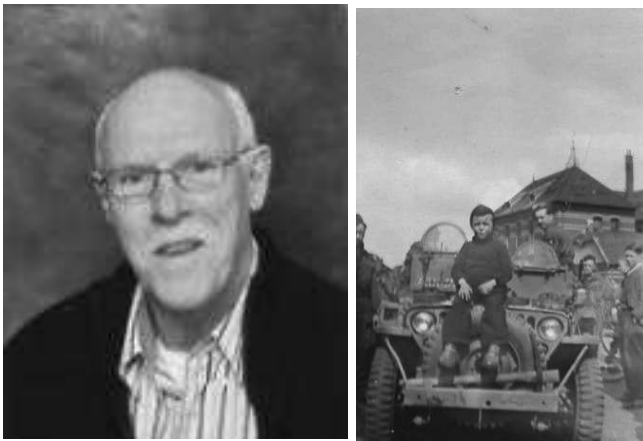
Na de dodenherdenking, neem ik vaak de tijd om stil te staan bij een monument, in dit geval het graf van Jan Benjamins op de algemene begraafplaats in Coevorden.

Auteur Bé (Berend) van der Weide is geboren op 27 mei 1962 en opgegroeid in de binnenstad van Coevorden.

De aanleiding van deze publicaties is mijn, bij het bombardement van 21-2-1944 omgekomen grootvader, Wiecher Pool. De meer dan 10 jarenlange zoektocht naar het verleden heeft een grote hoeveelheid informatie opgeleverd die middels deze publicaties toegankelijk zijn geworden voor nabestaanden en andere geïnteresseerden.

Ik draag dit boek op aan **Bert Wessel** uit Enschede, geboren in Coevorden, hij was zeer gedreven en intensief bezig met het onderzoek naar WWII in algemene zin, maar ook het optekenen van zijn jeugdherinneringen. Zijn verhalen, foto's en documenten hebben mij zeer geholpen.

Het was geweldig om met hem te mogen samenwerken en te putten uit zijn zeer scherp geheugen!

Bert Wessel, links op latere leeftijd, rechts tijdens de bevrijding van Coevorden.

Bert maakte het potje knikkeren af met Hans Hogerheijde in 2007 op het Weeshuisplein in het centrum van Coevorden. Het verhaal over hongerkind Hans Hogerheijde is ook in een van de delen gepubliceerd.

Inhoudsopgave

Adjutant Cornelis Deij.

Het verhaal van Samuël van Coevorden.

Stolpersteine.

Oorlogsherinneringen van mevrouw Pabon-Gortworst.

Spionage rond Coevorden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Raymond Bataille, een Franse SAS parachutist in Coevorden.

Een piloot daalde neer bij het Stieltjeskanaal.

Antoon Croezen, een Nederlandse SS-er.

Springstoffen van het verzet.

Transcripties van interviews.

Begraafplaats achter de synagoge in de Kerkstraat.

Tribunaalverslagen en krantenknipsels.

Slotwoord deel VII.

Opbrengst boeken.

Nawoord van een lezer.

Hoofdstukken index van alle delen.

Namen index.

Bronnen.

Cornelis Deij

Adjutant Cornelis Deij ("Ome Kees", 1898 -1962).
Deze foto dateert uit 1942.

Een moedig mens.

Na de oorlog kwamen veel Coevordenaren, die in Duitsland of elders gevangen hadden gezeten, tewerk waren gesteld of ondergedoken, terug. De mensen, die uit Duitsland terugkwamen en vanuit het westen van het land naar Duitsland waren getransporteerd, konden niet verder. Ze moesten wachten, om dat West- en Midden-Nederland nog door de Duitsers was bezet. In Coevorden werden velen van hen opgevangen. Ze werden voorzien van eten en kleding, na eerst te zijn ontluisd. Pas eind mei /juni konden ze naar huis terugkeren. Ook de vrouwen en kinderen, die door de honger gedwongen naar het oosten van het land waren gekomen en niet meer terug hadden kunnen gaan, evenals vele duizenden jeugdige evacueetjes uit het westen, gingen naar huis. Lopend! Als ze geluk hadden op (militaire) vrachtauto's of per schip.

Ook de wachtmeester der eerste klasse Cornelis Deij, die sinds 13 augustus 1937 Coevorden als standplaats had en daar ingedeeld was bij de marechausseebrigade, kwam na geruime tijd ondergedoken te zijn geweest. Hij behoefde niet ontluist te worden, daar had hij wel voor gezorgd!

Ondanks het moeilijke werk van de marechaussee in de oorlog was wachtmeester Deij, die in het verzet bekend stond als "Ome Kees", van het begin af aan betrokken geweest bij verzet en sabotage.

De latere adjudant Deij werd in 1898 te Wolphaartsdijk in Zeeland geboren. Voor de oorlog was adjudant Deij al een bekend en populair iemand, maar in de oorlog groeide hij uit tot één der beste verzetsmensen, die Coevorden en Drenthe gekend heeft. "Ome Kees" hielp mee met de opvang van piloten. Hij maakte deel uit van de knokploegen in Overijssel, Drenthe en Friesland en was nauw betrokken bij de bevrijding van Groningen.

Met het leger van Prins Bernhard in het zuiden van het land had hij directe verbindingen. Samen met de burgemeester van Gramsbergen, baron Van Voerst van Lynden, die in Duitsland in een concentratiekamp is vermoord, zorgde hij voor wapenleveranties en bediende hij de geheime zender. Het bombarderen van de vastgelopen Duitse schepen in het Dortmund-Eemskanaal was een gevolg van zijn berichtgeving aan de Engelsen. Ook werkte hij nauw samen met de commandant van het verzet in het district Salland, die bekend stond als "Piet Richter".

Natuurlijk bleef één en ander niet voor de Duitsers verborgen. Zo kwam die dag in 1943, dat "Ome Kees" moest onderduiken. Toen kreeg hij helemaal zijn handen vrij voor het verzetswerk. Ondanks het feit dat er fanatiek op hem gejaagd werd door de SD (Sicherheitsdienst), de Gestapo (Geheime Staats Polizei) en de Landwacht, ook wel genoemd het "Jan Hagel" naar de jachtgeweren waarmee ze vaak bewapend was, wist adjudant Deij steeds de dans te ontspringen. Dat hij vaak in een greppel of een aardappelveld moest slapen, maakte hem niets uit. Dat deed hij liever dan bij anderen te zoeken, die daardoor groot gevaar liepen bij een eventuele inval van de Duitsers. Dan konden ze ook gevangen worden genomen of doodgeschoten.

De Duitsers namen tegenmaatregelen. Eén van de bekendste was het gijzelen van gezinsleden van politiemensen, die waren ondergedoken. Ook het gezin van "Ome Kees" werd naar Vught overgebracht, waar ze samen met tweehonderd andere gezinsleden van ondergedoken politiemensen gevangen zaten. De behandeling was, zoals gebruikelijk door de Duitsers, zeer slecht.

Later mochten de vrouwen en kinderen, dankzij de inspanningen van het Rode Kruis terug naar huis, wat er vaak niet meer was of door anderen in beslag was genomen. Het gezin Deij vond in Coevorden onderdak bij de familie Arkema in de Emmastraat. (Dit gezin Arkema heeft ook de evacuee Hans Hogerheijde ondergebracht, dit verhaal staat ook in een van de delen) Zoon Jaap sliep 's nachts bij dokter De Vries.

Naderhand is het gezin uit voorzorg ondergebracht bij boer Assen in de buurtschap Engeland in Gramsbergen. Na de oorlog werd het gezin herenigd. Maar moeder Deij is na die slechte tijd nooit meer de oude geworden.

Adjutant Deij is de marechaussee trouw gebleven, hoewel burgemeester A. Gautier hem de functie van korpschef van de gemeentepolitie aanbood. Adjutant Deij is er nooit prat op gegaan, dat hij zoveel verzetswerk heeft gedaan in de oorlog. Ook na de oorlog konden oud-verzetsmensen en hun nabestaanden altijd bij hem aankloppen om raad en daad. Dan was hij nog steeds "Ome Kees". De afscheidsreceptie bij zijn pensionering in zaal Arends aan de Markt gaf één lange rij sprekers, die hun waardering en achting uitspraken voor al het werk in, tijdens en na de oorlog door adjudant Deij gedaan.

Adjutant Deij is tijdens zijn leven nooit geridderd voor dat prachtige werk in de oorlog. Geen enkele onderscheiding viel hem ten deel. Hij zat er trouwens ook niet op te wachten. In 1985, drie en twintig jaar na zijn dood, werd Cornelis Deij dankzij de bemoeienis van het toenmalige kamerlid H. Kikkert, zijn kleinzoon Johan Deij en zoon Jaap Deij postuum onderscheiden met het verzetskruis.

Henk Kikkert

Bekend CHU-Tweede Kamerlid (vijfentwintig jaar lang) uit een Drents landarbeidersgezin. Was actief in de Christelijke bond van landarbeiders en een moedig verzetsman, die onderdak bood aan Joodse onderduikers.

Behoorde tot de sociale vleugel van de CHU en steunde in 1949 als enige van zijn fractie de wet die de

publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie in het leven riep. Maakte in 1949 tevens deel uit van de minderheid van de CHU-fractie die vóór de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië stemde. Werd eind jaren zestig bekend door twee plannen op defensiegebied; over het beroepsleger en een oefenterrein in Groningen. Hield zich behalve met defensie en sociale zaken ook bezig met landbouw en maatschappelijk werk.

CHU

in de periode 1946-1972: lid Tweede Kamer

lid hoofdbestuur NCAB (Nederlands Christelijke Agrarische Bond), van 1945 tot 1977

lid Tweede Kamer der Staten-Generaal, van 4 juni 1946 tot 7 december 1972

lid Provinciale Staten van Drenthe, van 19 juni 1946 tot 4 juli 1950

gevangenschap/internerings
krijgsgevangene (tijdens de Bezetting)

Cees Deij (1898-1962), was verzetsman in en rond Coevorden gedurende de Tweede Wereldoorlog. Ook wel bekend als Dikke Deije en "Ome Kees" in verzetskringen.

Cees Deij, werd geboren als Cornelis Deij op 18-7-1898 in het Zuid Bevelandse dorp Wolphaartsdijk, kleine 7 kilometer van Goes liggend. Cees woonde bij zijn grootouders Cees en Jaantje Wagenaar-Hannewijk aan de Kadijk, buiten het dorp. Het was er gezellig, ook woonden ooms en

tantes toen nog thuis. Met zijn oom Adriaan kon hij het heel goed vinden, deze grote supersterke man ging hij mee uit stropen en jagen in de velden rond Wolphaartsdijk. Cees kon goed leren, was goed in Nederlands, geschiedenis en aardrijkskunde. Het gezin waar hij opgroeide moest hard werken om de kost te verdienen. Toen Cees ook de leeftijd kreeg dat hij moest werken, begon hij als boerenarbeider op hoeve Mosselbank, een grote boerderij in de Wilhelminapolder. Later was hij havenarbeider/pakhuisknecht aan het Sas van Goes. Maar Cees zijn interesse lag eigenlijk ergens anders. Hij wilde marechaussee worden, maar daarvoor moest je 18 jaar zijn. Hij was nog maar 17 toen zijn oma overleed en kwam toen thuis te wonen bij stiefvader en zijn moeder. Met zijn stiefvader kon hij niet goed opschieten. Rond 1920 kon hij de opleiding volgen op de Marechausseeopleiding in Breda. In de jaren twintig werd hij geplaatst na zij zijn opleiding in Quatre Bras onder Dokkum, daar leerde hij zijn vrouw Teetske kennen, zij kwam uit de "Westerein", Zwaagwesteinde. Daarna was Leeuwarden de plek waar hij werd geplaatst, zij woonden tot 1929 in Leeuwarden, in de kazerne op "de Arendstuinen". In 1929 is het kleine gezin, nu met dochter Dirkje en Johanna naar ter Apel verhuisd. Ze kwamen weer in een kazerne te wonen.

Ter Apel was in die dagen een plek waar van alles gebeurde, vlak bij de grens, smokkelhandel, ruzies in cafés , opstandjes en veel meer. Cees was toen Wachtmeester titulair. In 1930 werd zoon Jaap geboren.

In 1936 werd Cees geplaatst als wachtmeester eerste klas in Coevorden. Hij was met zijn gezin de eersten die in de nieuwe kazerne kwamen te wonen aan de Eendrachtstraat. Ze hebben aan beide zijden gewoond van het gebouw. Het moet er ook gezellig zijn geweest. Uit de verhalen bleek dat de “gevangendeuren” overdag nog al eens open stonden. Hier waren mensen opgesloten voor kleine verbreken. Zij konden mooi mevr. Deij helpen met bijv. aardappels schillen. Dat kon toen nog. De jaren 30 waren roerige tijden, crisis, armoede, werkloosheid. maar ook de opkomst van het Nationaal Socialisme vanuit Duitsland.

Cees was voor de oorlog al aangesteld als spion voor Den Haag, hij moest het grensgebied in de gaten houden voor de dreiging van buitenaf. Dit werd de basislegging van zijn verzetsverleden. Cees was iemand met een gezond verstand, voor rede vatbaar en liet de mensen in hun waarde. Hij was geïnteresseerd in hun geloofsbeleving. Ging zelf ook in studie bij diverse geloofs-uitingen. Hij wilde weten met wie hij te maken had. Hij voelde heel goed aan wat er ging gebeuren. Direct bij het uitbreken van de Tweede wereldoorlog in mei 1940 nam hij deel aan het verzet. Hij werd informatieman voor het militaire commando. Hij bleef eerst marechaussee en deed zijn werk zo goed mogelijk. Bij verschillende zaken zal hij hier en daar wel eens wat hebben verdoezeld zoals sporenonderzoek bij een gevoelige zaak zoals moord of fusillade. Alleen zijn vrouw Teetske en dochter Dirkje wisten van zijn acties in het verzet. De Duitsers hielden het verzet en Cees en zijn gezin in de gaten. Op een gegeven moment in mei 1943 werden vrouwen van politiemensen en marechaussee, die verdacht werden van verzetswerk, opgepakt door de Duitsers. Mevr. Overbeek en Teetske Deij-Dijkstra werden opgepakt en overgebracht naar de gevangenis in Assen. Hier hebben zij twee weken vast gezeten. Op een gegeven moment werden ook de kinderen Deij en Overbeek opgepakt door de SD. Zij werden via Assen, verenigd

met de moeders en toen naar Westerbork gebracht, zij wisten niet wat hun te wachten stond. Via Westerbork naar Amersfoort en door naar concentratiekamp Vught. Daar hebben zij ruim een half jaar gezeten met alle ellende van dien.

Cees was natuurlijk heel ongerust en wist lange tijd niet waar zijn vrouw en kinderen waren.

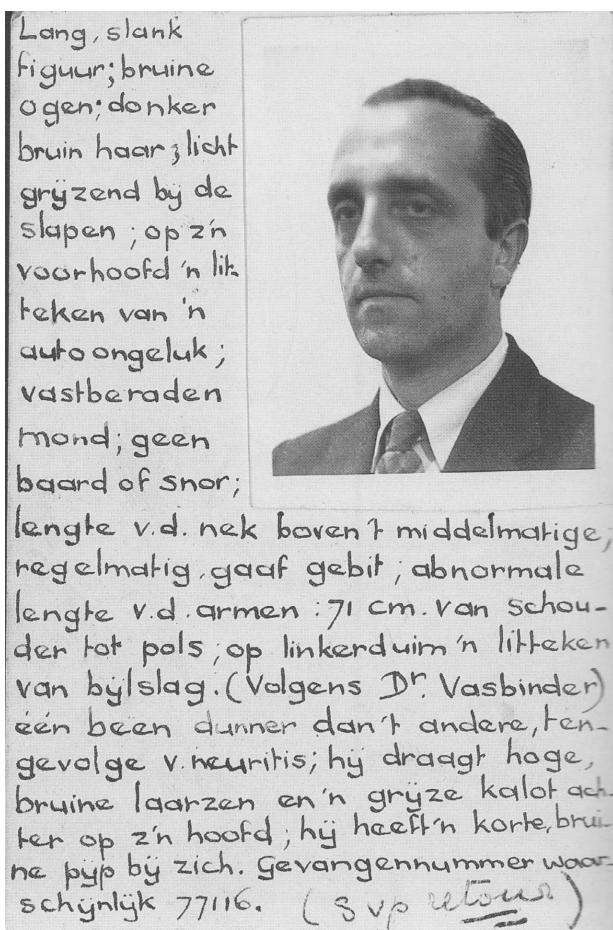
De moeilijkste opgaven in de oorlog was het ophalen van de Joodse burgers uit Coevorden. Vanaf die tijd is hij geheel in verzet gegaan en ondergedoken.

Op een gegeven moment kwamen zijn vrouw en kinderen vrij. Zij moesten ook onderduiken. Zoon Jaap kwam in Coevorden terecht en Cees, Teetske en de dochters Dicky en Janneke kwamen terecht bij de familie Assen in Ane. Dat was niet voor niets, hier was het zogenaamde hoofdkantoor van de Intelligence gevestigd. Vanuit het onderduikadres werden de spionageactiviteiten uitgestippeld, doorgezonden via koeriersters of koeriers. Cees had goede contacten met de knokploegen in Drenthe, Groningen, Overijssel en Friesland, de verzetsgroepen werkten enigszins samen. Vooral met baron van Voerst van Lynden op de Grote Scheere heeft hij nauw samengewerkt. Zij hielpen piloten en Engelandvaarders op de goede weg. Ook zou Cees via zijn spionagenetwerken, in Duitsland en Nederland, een aandeel hebben gehad in het "Englandspiel". Ook regelmatig was Cees verkleed als boerenknecht, nachts slapen in een sloot, om niet gezien te worden, bezig met een verzetsactie. Met een geweer onder de jas, met de trein en geheime informatie naar Amsterdam om informatie over te brengen en hopen dat hij niet gepakt zou worden.

Op de Bevrijdingsdag kwam Cees Deij met Fokko van garage Heinz uit Coevorden met een prachtige versierde auto met vlaggen, oranje wimpels en slingers naar de Grote Scheere om het goede nieuws te brengen. alleen voor de barones was het geen mooie dag, haar man was waarschijnlijk overleden in Neuengamme. Vanaf de bevrijding werd Cees weer in zijn oude ambt gezet en belast met de zuivering van de NSB-ers. Later heeft hij de overstap gemaakt naar de Rijkspolitie, hij werd

districtscommandant van Zuid Oost Drenthe. Toch besloot hij in 1955 met vervroegd persoon te gaan omdat hij niet kon verkroppen dat hij gestreden had voor een vrij Nederland en er diverse mensen op functies zaten die in de oorlog een onzuivere rol speelden.

Op 12 mei 1962 overleed hij in het ziekenhuis in Coevorden. Bij zijn begrafenis waren zeer veel leden uit het verzet aanwezig. De kleine, stevige gebouwde man van 1.64 cm lang was niet meer. Gelukkig hebben zij de oorlog goed overleefd, ondanks de ontberingen, gevaar voor eigen leven. Materieel bezit was niet belangrijk, maar de strijd te hebben geleverd voor een vrij Nederland.

Adjudant Deij, alias "Ome Kees", werkte nauw samen met burgemeester Sam van Voerst van Lynden om via de geheime zender informatie naar Engeland door te spelen.

Nawoord Johan Deij

In de gevangenis is Assen, waar mijn oma zat gevangen met mevrouw Overbeek, Overbeek was politie agent in Dalen. *(auteur Zie ook Dalen in oorlogstijd, opgenomen in een van de delen.)* Ze bracht ongeveer na twee à drie weken, mijn tante Dirkje (Dicky) schone kleding voor haar moeder. Daar zag zij “de Kruijff”, een bekende S.D.er, die mensen arresteerde. Zij dacht: zo dus jij bent hier ook.. *(auteur: De Kruijff speelde ook een rol in het arresteren van de jongens van Raptim, hij had contact met hotelhoudster (H)Anke Bos-Berendsen in de Friesestraat, die de jongens aanbracht bij De Kruijff. Zie ook het verhaal van Henk Bosman over Darmstadtherinneringen.)*

Toen de Deij's later weer in Coevorden kwamen, bleek dat er spullen uit hun huis waren gestolen. Mijn opa herkende mijn schoenen, zei tegen de man: “dat zijn mijn schoenen!”, “nee hoor!” zei de man. Mijn opa zei: “til je voeten maar eens op! Onder de schoenen waren de letters van mijn opa in de schoenzolen geslagen met koperen spijkertjes. Ook was er een vrouw die een japon van mijn oma aan had.

Mijn opa schijnt ook een belangrijke rol te hebben gespeeld in het Englandspiel, hij had contact met spionnen met als opdracht om in grote Duitse steden fabrieken te bestuderen, die als doel voor bombardementen moesten dienen. De kleine tekeningen en papiertjes waren natuurlijk zeer gevaarlijk materiaal als je gesnapt werd. Mijn opa heeft deze wel eens naar Amsterdam moeten brengen.

Ik heb wel eens een meningsverschil gehad met de dochter van Semmy (Samuël) van Coeverden. Zij beschuldigde mij en met name mijn opa dat hij een NSB-er was. Zij was op dat moment niet voor rede vatbaar. Het Jodenverhaal is en blijft een schandplek. Het was een verschrikkelijke opdracht. Ik weet uit een verhaal van mijn opa dat hij voor de keuze werd gesteld: “meehelpen of tegen de muur!” De Joden hebben zelf ook een afwachtende houding gehad. Velen geloofden het niet dat de razzia ging plaats vinden. Mijn opa had ze van te voren gewaarschuwd. Bij de rabbi in de Kerkstraat lag de ongeopende brief van de Joodse Raad op tafel toen mijn opa daar was. De rabbi had niemand gewaarschuwd. Het was vrijdagavond, voor de Sabbat. Het blijft moeilijk, zelf voor mij als derde generatie, blijft het spelen.

Bronnen:

2 dagen bevrijding Coevorden door Hans Roest. 1994

Familiearchief Deij, Johan Deij.

“Liefste, wij zijn op reis”, door Jacqueline Quarles van Ufford, boek over haar grootvader Sam van Voerst van Lynden, 2005, ISBN 90.5730.364.7

De Oorlogsvlag, door Jan van Weerden alias Wim van Buren, 2008, ISBN 9789081301718

Dalen in Oorlogstijd, door H.D. Minderhoud, drukkerij Edoprint 1995

Aanvulling vanuit de site over de Stolpersteine in Coevorden:

Rabbin David Kramer in de Kerkstraat

Familie Kramer oorspronkelijk afkomstig uit Leeuwarden en wonend aan de van Heutszsingel 25 bestond uit David Kramer, de rabbijn, moeder Mietje Kramer-Keizer en hun twee kinderen, Bardiena en Bernard Kramer. Zijn zoon Bernard, was adjunct-commies bij de PTT. *(Er wordt over hem geschreven in het interview met Grietje Arends-Meier.)*

David Krammer was de rabbijn van Coevorden en godsdienst-
onderwijzer in de Joodse school. Het was een zeer geliefde rabbi
onder de Coevordenaren en beoefende zijn vak al meer dan 40
jaar. Hij trouwde met Mietje Keizer op 22 november 1884 te
Leeuwarden. Zij kregen in totaal met elkaar elf kinderen, waar-
onder naast Bardiena, Bernard en Izaak. Bardiena en Bernard
bleven thuis wonen, maar Izaak was woonachtig in Coevorden met
zijn eigen gezin.

Maar ook David en zijn gezin werden getroffen door deze
verschrikkelijke nacht, 2 oktober 1942, waarbij ze werden opgepakt
en op transport naar Westerbork werden gezet. David(79), zijn
vrouw Mietje(78) en zijn dochter Bardiena(57) werden op 29
oktober 1942 vermoord in Auschwitz. Bernard werd op 19 februari
1942 op 47-jarige leeftijd in Auschwitz vermoord.

Het verhaal van Samuël van Coeverden

Waarschuwing

"Beter af met een ons geluk dan een kilo verstand"

Woensdag 1 maart 1995 door Carel Bitter.

Semmy van Coeverden vertel na vijftig jaar zijn verhaal

Coeverdoren - Vijftig jaar geleden werd de Tweede Wereldoorlog beëindigd. Nederland was bevrijd van het juk van de Nazi's. Voor veel mensen bleef nadien de herinnering aan een periode vol ellende en onderdrukking. Veel anderen overleefden de verschrikkingen niet. Onder hen veel Joden, die het leven lieten in de vernietigingskampen.

Hoewel de Nazi's verslagen leken, blijkt nu, jaren nadien, dat de denkbeelden nog steeds voortleven of nieuw leven zijn ingeblazen door extreem rechtse figuren en groepen.

Het Nazisme steekt op veel plaatsen de kop weer op. Daarmee is duidelijk dat we er met herdenken niet zijn, maar dat we alert moeten blijven om het kwaad te bestrijden.

Waar toe de verschrikkingen van de oorlog hebben geleid is bekend. De in Coevorden wonende Jood Samuel (Semmy) van Coeverden (75) vindt het nodig dat ook nu nog de mensen met de neus op de feiten worden gedrukt. Reden voor hem om nu, vijftig jaar nadat hij als één van de weinigen in het voormalig kamp Westerbork werd bevrijd op 12 april 1945, zijn verhaal te doen. Geen verhaal van een held, maar meer het verhaal van iemand die gemazzeld heeft. Hij zegt daarover: "Ik heb in die periode geleerd dat een ons geluk meer waard is dan een kilo verstand".

"Coevorden kende voor de oorlog een relatief grote (143 personen) bloeiende Joodse gemeenschap. Men leefde er gezellig en er was sprake van een volledige integratie, zowel zakelijk als politiek gezien. Dat veranderde eigenlijk pas in het begin van de oorlogsjaren. Aan het eind van de oorlog bleken er veertien overlevenden te zijn.

Het was op 10 januari 1941 dat de aanmeldingsplicht kwam voor personen van geheel of gedeeltelijk Joodse bloede. Het resultaat was dat deze personen een J in hun persoonsbewijs kregen. In Coevorden telde men toen 139 inwoners met vier Joodse grootouders en vier inwoners met twee Joodse grootouders. De maatregelen van de Duitse bezetter volgden elkaar toen in snel tempo op en zo volgde op 17 maart 1941 in Coevorden het gedwongen ontslag van het raadslid Hartog Zilverberg, de voorman van de S.D.A.P. en het ontslag van mevrouw Krammer-Kropveld.

Begin

"Dat was echter nog maar het begin. Op 25 april moesten de Joden hun radio's inleveren en vanaf 8 oktober hadden Joden een vergunning nodig als ze van woon- of verblijfplaats wilden veranderen. Het leven van het Joodse deel van de bevolking werd steeds onaangener, maar het was vol te houden. We hadden toen bovendien nog geen vermoeden van welke verschikkingen er nog op ons af zouden komen.

De volgende belangrijke stap was dat alle Joodse bedrijven geliquideerd moesten worden en verder kwam er een verbod op publiekelijk baden, betreden van plantsoenen en openbare gelegenheden, waaronder hotels en pensions en het verbod om gebruik te maken van verkeersmiddelen. Vanaf 3 mei 1943 moesten alle Joden een gele ster dragen. Die moest je voor vier cent kopen en je moest er bovendien een textielpunt voor inleveren!"

Werkkampen

"In januari 1942 was de bezetter al begonnen met het verplaatsen van Amsterdamse Joden naar Drentse werkkampen in Diever, Mantinge, Orvelte, Vledder, Gijsselte, Echten, Stuifzand, Geesbrug en Linde. Later zouden daar ook Joden uit andere plaatsen naar toe gaan. In mei 1942 ging een eerste groep gehuwde Joodse mannen uit Coevorden naar Vledder, met de tweede groep op 16 juli moest ik zelf naar Linde, samen met 25 andere Coevorder Joden. Dat gebeurde onder leiding van de Marechaussee. We vertrokken vanaf het EDS station aan de Krimweg".

"Mijn vader, die samen met mijn moeder en mijn inmiddels overleden broer Maurits (Mau) weg bracht zei toen tegen mijn oudere broer Mau: "Ik geef jou de benjamin mee en jij brengt mij de benjamin terug!".

Het bleken achteraf profetische woorden te zijn. De hele familie werd vermoord, alleen mijn broer en ik kwamen inderdaad samen terug.

Toen we in Linde aankwamen werd ons al meteen verteld dat we de volgende dag door zouden gaan naar kamp Westerbork.

Wij, dat waren mijn drie vrienden Isi Kan, Jo Frank en Herman Zilverberg en ik, bespraken de situatie en mijn vrienden zeiden dat ze er van door wilden. Ik besprak dat met mijn broer en die zei dat ik maar mee moest gaan. Ik durfde echter niet uit angst dat mijn vader, moeder en zusje opgepakt zouden worden en besloot dus te blijven. Ik heb toen voor mijn vrienden het prikkeldraad omhoog gehouden zodat ze weg konden . Ze verdwenen daarmee uit mijn nabijheid, maar na de oorlog bleek gelukkig dat ze het alle drie overleefd hadden".

Westerbork

"Op 17 juli kwam ik samen met mijn broer Mau in Westerbork aan en dat was al meteen beangstigend met die grote poort. De prikkeldraadomheining en de wachttorens versterkten dat angstbeeld alleen maar. We moesten eerst naar een grote zaal voor de registratie, kregen een barak toegewezen en moesten vervolgens meteen aan het werk. Dat werk bestond er uit om rond het kamp een gracht te graven. Na een paar dagen werden de sterksten er uit gezocht om te gaan werken aan de aanleg van een spoorlijn vanaf Hooghalen naar het kamp Westerbork, zodat de groepen Joden uit de rest van Nederland meteen met de trein in het kamp afgeleverd konden worden. De aanleg van die spoorweg duurde vrij lang, maar je kon het werk ook weer niet teveel traineren".

"In de nacht van 2 op 3 oktober 1942 werd heel Groningen, Friesland en Drenthe wat betreft de Joden "leeggehaald" en ze werden allemaal naar Westerbork gebracht. Dat gebeurde door de Marechaussee en politie in opdracht van de chef van de Sicherheitspolizei in Assen.

Ook in Coevorden werden in die nacht Joden opgehaald en ik heb na de oorlog beslag kunnen leggen op een rapport van de Marechaussee en gemeentepolitie Coevorden waarin ze melding maken van het feit dat een aantal mensen ziek was en een aantal onvindbaar. Dat rapport is ondertekend door de Opperwachtermeester van de Marechaussee C. Deij en de chef veldwachter van de gemeente Coevorden N.J. Carper.

Blijkens dat rapport bleken er per slot van rekening maar 14 van de 108 Joden in Coevorden onvindbaar en dat geeft aan dat de veldwachter en de marechaussee 'hun best' hadden gedaan".

R a p p o r t .

In den avond van 2 October 1942 en in den nacht van 2 op 3 October 1942 zijn door Marechaussee en Gemeentepolitie te Coevorden o last van den Chef der Steherhairsapolizei te Assen in hunne huizen aangehouden een aantal van ~~108~~ Joodsche personen, die met autobu sen zijn overgebracht naar het Joodsche kamp te Westertork.

De volgende personen zijn niet overgebracht kunnen worden, san gezien ten hunnen aanzien door artsen waren afgegeven de hierbij overgelegde verklaringen, dat zij wegens ziekte niet voor vervoer geschikt geacht worden:

Naam:	Geb.datum:	Adres:
van Coevorden, Coos	17 April 1876	Frieschestraat 29
van Coevorden, Samuvel	2 October 1879	Stationsstraat 2
Kan, Andries	26 October 1873	Sallandschestraat 4
Cutsien, Henriette	10 Februari 1901	Bentheimerstraat 54a
Vos, Joseph	2 April 1927	Bentheimerstraat 54a
Vos Jeanne	27 Juli 1932	Bentheimerstraat 54a
Odewald, Catrina	23 November 1887	van Zijbergenstraat

De volgende personen zijn niet overgebracht kunnen worden sang zien zij onvindbaar bleken te zijn:

Naam:	Geb.datum:	Adres:
1. Jacobs, Jacob Israël	31 December 1873	Stationsstraat 17
2. Jacobs, Mozes Maurits	16 Februari 1910	Stationsstraat 17
3. Jacobs, Jacob Israël Junior	31 Augustus 1938	Stationsstraat 17
4. Jacobs, Suzanna	28 Januari 1882	van Heutassingel 26
5. Tijler, Rika	20 Januari 1908	Stationsstraat 17
6. Kramer, Sara	2 November 1888	Frieschestraat 30
7. Zilverberg, David	30 Augustus 1918	Frieschestraat 30
8. Haalman, Nathan	15 Augustus 1907	Bendrechtstraat 6
9. Haalman, Pedro Marcel	24 September 1938	Bendrechtstraat 6
10. Boekbinder, Rachel Emmy	25 Januari 1910	Bendrechtstraat 6
11. Hekscher, Salomon	24 Mei 1912	Frieschestraat 34
12. Hes, Carolina	14 Juni 1910	Frieschestraat 34
13. Hekscher, Abraham Nico	9 Februari 1940	Frieschestraat 34
14. van der Vegt, David	1 December 1880	Sallandschestraat 16

De personen onder nummer 1 tot en met 10 zijn het verzoek om t sporing, aannodiging en voorgeleiding signaleerd in het Algemeer Politieblad.

De personen genoemd onder nummers 11, 12 ~~en~~ 13 bleken eerst ha den onvindbaar te zijn.

Zij zullen alsnog in het Algemeen Politieblad worden signa leerd.

Aldus opgemaakt door den Opperwachtmeester der Marechaussee C. Deij en den chef veldwachter der gemeente Coevorden H.J. Carper den 3 October 1942.

G/vp.

Handwritten notes: 91. rjk. 10 ca. 14 en 14 orkaling en voeging adgekeurd, 50. 68. J. J. J.

Een kopie van het "Rapport" waarin Deij en Carper melding maken van de actie om in de nacht van 2 op 3 oktober in 1942 de Joden in Coevorden op te halen.

KWW-ers

"Onder de Marechaussee en politie zaten in die tijd een groot aantal mensen die wij betitelden als KWW-ers (Kijken Wat het Wordt), die zich soms wel erg loyaal opstelden tegenover de Duitsers en niet bereid waren om een oogje dicht te doen als daarom werd gevraagd. Er is mij verteld dat iemand die de Marechaussee vroeg om vijf minuten te wachten, zodat hij weg kon gaan, te horen kreeg dat hij die tijd kon krijgen als hij zich op zou hangen! In een ander geval werd geroepen dat de deur open moest omdat men thuis was anders zou het slot kapot geschoten worden!

In het Kamp Westerbork was elke morgen appèl en zo kon het gebeuren dat op een morgen er een motor met zijspan het kamp binnen kwam rijden met daarop Cees Deij en Toon van der Vloet, beiden uit Coevorden. Terwijl wij daar stonden namen zij, samen met kampcommandant Gemmeke, ons het appèl af. Ik zal dat nooit vergeten!!!".

"De komst van zoveel Joden ineens leidde ertoe dat verschrikkelijke toestanden ontstonden, omdat er geen plaats genoeg was. De mensen sliepen op tafels of op de grond. Er gingen meteen extra transporten richting Polen (naar later bleek richting vernietigingskampen). Het eerste transport was al op 15 juli 1942 met 1137 personen. Er ontstonden dramatische taferelen omdat mannen hun vrouwen en kinderen na lange tijd weer ontmoetten. De bewaking vond dat echter niet goed en die sloeg er dus hard op los. Hartverscheurend en onbeschrijflijk was dat. En dat te weten dat de bewaking in handen was van de Marechaussee!".

Spoorploeg

"Op 19 februari 1943 ging ik vanuit Westerbork met de zogenaamde spoorploeg naar het kamp Vught. We zouden daar een spoorlijn moeten aanleggen.

De werkelijkheid was dat de vrouwen en kinderen in Vught moesten blijven, terwijl de mannen naar De Moerdijk gingen om daar tankgrachten te graven onder leiding van de S.S..

In Vught had je een heel streng regiem en daar maakten we ook voor het eerst kennis met de Kapo's. Dat waren de voormannen bij het werk die ons, voor wat extra eten, sloegen en mishandelden. Dat waren echte criminelen!

In het kamp Vught speelde Philips Eindhoven een belangrijke rol. Men probeerde mensen zo lang mogelijk daar vast te houden en zorgde verder voor gamellen met extra eten, ook voor de mensen die in Moerdijk tewerk gesteld waren".

Deze foto staat in het boek van Dr. Lou de Jong. De middelste gevangene in het kamp Vught is Semmy van Coeverden.

Vergast

"Bij een van die gelegenheden hoorden we dat de vrouwen en kinderen vanuit Vught op transport waren gegaan. Naar later bleek naar Westerbork en vandaar naar Sobibor waar ze gelijk vergast werden. Niemand overleefde!

Grote kerels vielen bij het horen van dat nieuws als kinderen huilend op de grond. Het is niet te beschrijven wat er dan door je heen gaat.

Op 3 juni 1943 gingen wij vanuit de Moerdijk terug naar Vught, waar we ons spiernaakt moesten uitkleden en vervolgens werden we met de flitspuit afgespoten en kregen kleding toegesmeten. Wij wisten niet beter of we zouden vandaar uit meteen naar Polen gaan, naar Auschwitz, wan een enorm zwaar werkkamp zou zijn. Wisten wij toen veel!".

Opnieuw

"Het werd echter opnieuw Westerbork en daar werden we opnieuw ingeschreven en aan het werk gezet. Terwijl ik aan het werk was kwam plotseling Zielke, een Duitse Jood, samen met zijn chef, de niet-Jood Huisman, naar me toe en ze vroegen hoe ik heette. Dat vertelde ik en vroeg waarom ze dat wilden weten. Hij vertelde mij dat hij wist dat ik samen met mijn broer bij de spoorwegploeg had gezeten en dat er een smalspoor aangelegd moest worden vanaf het oranjekanaal naar het kamp. Ook moest er een haventje worden gegraven en zo heb ik toen enige tijd op een baggermachine gezeten. Later, toen haventje en smalspoor klaar waren, kwamen er schepen met resten van afgeschoten vliegtuigen. Het materiaal moest gesorteerd worden in het kamp en ging vervolgens voor hergebruik naar Duitsland".

Gewond

"'s Avonds ging je met de lorrie mee naar het kamp en bij één van die ritten raakte ik gewond en ik bij de polikliniek afgeleverd, waar men mij in recordtempo weer op de been bracht. Dat was belangrijk want als je ziek was dan wist je zeker dat je met het eerstvolgende transport mee zou gaan. Gelukkig spaarden mijn medegevangenen me wat zodat ik kans kreeg om te herstellen.

Het was 5 september 1944, later bekend als 'Dolle Dinsdag', toen er drommen N.S.B.ers uit het zuiden en westen naar het noorden vluchtten en vanuit Westerbork met de trein naar de Lünenburgerheide werden gebracht. Dat gebeurde met een trein die klaar stond voor een Jodentransport. Overigens wilden de

Duitsers deze N.S.B.ers, die roofden en plunderden, maar wat graag kwijt en wij waren er ook gelukkig mee.

Door het bericht van Dolle Dinsdag en de, naar wij toen ook dachten, op handen zijnde bevrijding, deden ook wij het wat kalmer aan".

Schalkhaarders

"De bewaking van het kamp Westerbork was inmiddels sinds juni 1944 overgenomen door de zogenaamde Schalkhaarders* en dat was bepaald geen verbetering! Vanaf 3 september tot en met 13 september vertrokken er nog drie transporten met in totaal bijna 3400 mensen naar de vernietigingskampen. Op een gegeven moment moesten we in de registratiezaal komen waar we vernamen dat het kamp ontruimd zou worden. Er werd een lijst samengesteld van mensen die daarbij moesten helpen en daarop kwam de gehele spoorwegploeg, voorzover ze niet gehuwd waren, voor.

Inmiddels hadden we al de nodige contacten buiten het kamp en zo wisten we het adres van een boer uit Meppen waar we als de nood aan de man kwam, konden onderduiken".

"We hadden best al eerder weg kunnen komen, zeker toen we daar bij het Oranjekanaal aan de slag waren. Je wist echter dat als je er vandoor ging, men tien man uit je barak op transport zette en dat risico wilde je niet nemen, zeker niet omdat je hoop had dat het niet lang meer zou duren.

** Na de overname van het kamp kwamen er prikkeldraadomheiningen, zeven wachttorens en een compagnie SS-Wachbataillon. Deze militairen verrichtten tot begin 1943 de buitenbewaking van het kamp. De orde binnen het kamp werd bewaard door de Orde-dienst van de Joodse kamporganisatie en door Nederlandse marechaussees, die later ook de buitenbewaking deden. In de zomer van 1944 werden zij vervangen door een compagnie van het Politiebataljon Amsterdam. Deze politiemacht bestond grotendeels uit de beruchte Schalkhaarders.*

Angst

"In de periode tussen het laatste transport en het uiteindelijke moment van de bevrijding hebben we gewerkt met de voortdurende angst dat er wellicht toch nog weer een trein zou komen. De laatste vier dagen voor de bevrijding, we hoorden het geschut in de verte al, kwam je niet meer uit de kleren. Je wist dat je het gered had, maar ook ging het gerucht dat iedereen geliquideerd zou worden. Zover kwam het gelukkig niet en op 12 april 1945 werden we met ongeveer 900 man bevrijd door de Canadezen onder leiding van Captain Morris".

"Mijn broer en ik werden in de laatste periode van de oorlog op de hoogte gehouden door de familie Van Coevorden die behalve pakketten ook berichten meestuurd. De familie Van Coevorden, geef familie overigens, was wel van Joodse afkomst maar niet zodanig dat ze tot de Joden gerekend werden. Bij hen kwamen mijn broer en ik dan na de oorlog terecht en daar vernamen we wat zich in de kampen had afgespeeld en dat onze hele familie was omgekomen. Wat er dan door je heen gaat is met geen pen te beschrijven.

Van alle Joden uit Coevorden die in het kamp hebben gezeten, hebben alleen mijn broer en ik het overleefd samen met Herman Zilverberg die later, na zijn ontsnapping in Linde, in Amsterdam was opgepakt en Polen was gestuurd".

Idiotie verhalen

"Je hoort dan ook de meest idiote verhalen. Zo zou er, aldus staat in een boek van schrijver K. Norèl te lezen, in Coevorden in 1942 een schip klaar hebben gelegen hebben waarmee alle Joden weg hadden kunnen komen. Dat schip zou geregeld zijn door de Marechaussee. Nu vraag ik je toch! Waar had dat schip dan heen moeten? Naar Emlichheim? Er was toch geen weggkomen aan via de kanalen. Onzin is dat en volgens mij meer bedoeld om het eigen falen te verdoezelen".

Over schrijver K. Norèl

Veel schrijvers van oorlogsboeken werden na de oorlog dapper. Klaas Norèl was het al in de bezettingsjaren. Aan den lijve ondervond hij wat een anti-Duitse houding met zich meebracht. Wellicht verklaart dat het succes van zijn "Engelandvaarders", "Vliegers in het vuur" en andere mannen van stavast.

Bij een bezoek aan Yad Vashem in Israël maakte Semmy deze foto van de gedenksteen waarop de nagedachtenis aan Joden uit Drenthe staat ingebekteld.

Film

"Nu bijna vijftig jaar nadat ik uit het kamp Westerbork ben bevrijd, beleef ik nog elke dag de verschrikkingen. Het is als een repeterende film; de beelden komen steeds opnieuw weer terug. Je hebt honger gehad en je hebt slaag gehad, maar de voortdurende angst die je had was het ergst van alles.

Ik ben nu 75 jaar en doe nog steeds wat in de veehandel. Ik kan niet stilzitten omdat ik dan ga prakkiseren en houd bovendien zo de sociale contacten in stand.

Ook ben ik samen met mijn vrouw en dochter Karin, die als historica veel over de Jodenvervolging heeft uitgezocht, een paar keer in Israël geweest. Daar heb ik bij Yad Vashem de boeken gezien waarin stond waar mijn ouders en zuster en verdere familie zijn omgekomen.

Gezwegen

"Ik heb al die jaren naar buiten toe gezwegen over datgeen wat ik heb meegemaakt. Ook in het besef dat er mensen zijn geweest waarvoor de verschrikkingen nog veel erger waren en de velen die het niet hebben overleefd. Dat ik mijn verhaal nu toch vertel is omdat ik wil dat de mensen nog eens opnieuw lezen welke verschrikkingen er zijn geweest en als waarschuwing om alles in het werk te stellen te voorkomen dat ooit weer zoiets gebeurt. Bovendien is mijn leeftijd nu zo dat als ik het verhaal kwijt wil het nu moet doen en dan is vijftig jaar na dato een goede gelegenheid", aldus Samuel (Semmy) van Coeverden.

Naschrift

Semmy van Coeverden heeft niet de intentie gehad om wie dan ook van de nabestaanden van in het verhaal genoemde personen te krenken, maar wilde ook niet verbloemen dat in sommige gevallen de grens tussen goed en fout heel eng was. Hij beseft dat voor die mensen ook gold dat opdracht, opdracht was en dat niet uitvoeren voor de personen in kwestie en hun verwanten gevolgen kon hebben. Hij klaagt dan ook niet aan, maar signaleert. Overigens zijn sommige details weggelaten, niet omdat ze niet relevant zouden zijn, maar omdat de hoofdzaken voor zich spreken. Het vertellen van het hele verhaal is op zich al traumatisch genoeg en als 'toehoorder' bij het interview merk je dat dan ook voortdurend.

Stolpersteine

Omdat ik het een waardevolle aanvulling vind, heb ik de informatie van de site, die gemaakt is door leerlingen van de Nieuwe Veste in opdracht van de historische vereniging Coevorden voor de voormalige Synagoge, opgenomen in dit deel. De site is een onderdeel van de profielwerkstuk van de leerlingen en heeft als doel om meer informatie over de Stolpersteine met de bijbehorende Joodse families te geven, ter gelegenheid van de herdenkingsdag. Op 2 oktober 2017 werden de Joden, in de (voormalige) synagoge, herdacht die op die datum 75 jaar geleden zijn weggevoerd uit Coevorden naar doorgangs- en concentratiekampen.

28 Stolpersteine die verdeeld zijn over 9 adressen in Coevorden staan op de volgende bladzijden.

Friesestraat 16

Op dit adres woonden Ernst van Coevorden en Rachel van Coevorden-Vos. Ze hadden samen vier kinderen Herta, Siegfried, Sophie en Louis. Ernst van Coevorden en zijn vrouw Rachel van Coevorden-Vos zijn op 17 oktober 1942 vermoord in Auschwitz.

Bentheimerstraat 29

Hier woonden Comprecht Sanders met zijn vrouw Marianne Sander-Frank. Comprecht was een fotograaf en zijn vrouw was een vroedvrouw. Ze zijn gehuwd op 16 juni 1909, te Groningen en hadden in totaal drie zonen. Beiden zijn vermoord op 12 oktober 1942 in Auschwitz.

Sallandschestraat 33

Op dit adres woonden Mozes Bierman samen met zijn vrouw Hendrika Alida Aaltje Kooperberg. Mozes Bierman en Hendrika Alida Aaltje Kooperberg hebben samen drie kinderen Jacob, Henry en Maurits. Het hele gezin is vermoord op 21 mei 1943.

De Stolpersteine van Rika Bierman-Meijer is later, op 27 oktober, erbij gelegd. Zij is de moeder van Mozes.

Aleida Kramerstraat 18

Hier woonden Izaak Kramer en Rebecca Kramer-Kropveld samen met hun dochter Aleida Bardina Kramer en zoon David Kramer. Izaak Kramer was een handelsreiziger en zijn vrouw Rebecca was een onderwijzeres aan de Parkschool. Ze zijn op 19 februari in Auschwitz vermoord

De Stolpersteine van David is later, op 27 oktober 2017, erbij gelegd.

Van Heutszsingel 25

Op dit adres woonden David Kramer en Mietje Kramer-Keizer samen met hun twaalf kinderen, waaronder Bernard en Bardiena. David Kramer en Mietje Kramer-Keizer zijn samen met hun dochter Bardiena vermoord op 29 februari 1943, te Auschwitz. Zoon Bernard is vermoord op 19 februari 1943, ook in Auschwitz.

Van Eijbergenstraat 2

Hier woonden Marcus van Zuiden en zijn vrouw Catrina van Zuiden-Odewald. Marcus van Zuiden was een postbeambte. Hij is vermoord op 17 oktober 1942 in Polen. Zijn vrouw is op 26 oktober 1942 overleden, te Coevorden.

Tramstraat 1

Op dit adres woonde David van Coeverden samen met zijn vrouw Schoontje van Coeverden-Meijer en hun dochter Betsie van Coeverden. De straat waar ze woonden was Tramstraat 1, nu de Sallandschestraat is. Zij zijn alle drie op 9 november 1942 vermoord in Auschwitz.

Deze Stolpersteine zijn op 27 oktober 2017 gelegd.

Bentheimerstraat 54a

Hier woonden Izak Vos en Henriëtte Vos-Cutzien met hun kinderen Joseph Vos en Jeanne Vos.

Moeder Henriëtte en dochter Jeanne zijn op dezelfde dag vermoord in Auschwitz, op 19 oktober 1942. Zoon Joseph is op 16-jarige leeftijd vermoord, op 31 maart 1943 in Midden-Europa. Uiteindelijk is ook vader Izak op 49-jarige leeftijd vermoord, 31 maart 1944 in Annaberg.

Deze Stolpersteine zijn op 27 oktober 2017 gelegd.

Sallandschestraat 4

Op dit adres woonden Andries Kan en zijn vrouw Jetje Kan-Frank. Andries is op 2 november 1942 vermoord in Auschwitz. Ook Jetje is in Auschwitz vermoord, maar op 29 oktober 1942. Deze Stolpersteine zijn op 27 oktober 2017 gelegd.

De Joodse families

Familie Bierman

Sallandschestraat 33

**Slagerij Bierman
v.l.n.r. moeder Jacob Bierman, Jacob Bierman in net
wit schort, Mozes Bierman, Rika Meijer-Bierman en
Geertje Bierman.**

De familie Bierman wonend aan de Sallandschestraat 33, bestond uit vader Mozes, moeder Hendrika en hun drie zonen, Jacob, Henry en Maurits Bierman.

Deze oorspronkelijke uit Sleen komende slagersfamilie vestigde zich weer in Coevorden op 26 september 1902, na enige tijd van weggeweest te zijn. De vader van Mozes Bierman, Jacob Bierman, een slager komt hier dan met zijn moeder te wonen.